

We herinneren ons dan tevens, dat hij zich daar nog nooit die belijdenis geschaamd heeft.

Want Prof. Eekhof heeft met hart en ziel zich als protestant, en als Gereformerd protestant, geopenbaard, en heeft dit op de beste wijze gedaan, die iemand ervoor vinden kan: hij toonde zijn vroomheid daarin, en hij diende Christus erin, en hij wist zich tevens goed Nederlander daarbij. Want hij wist, wat ons volk groot maakt heeft; en hij zette al de vlijt van zijn werkkraft, en al de accuratesse van zijn wetenschappelijke zin op het werk, dat God hem te doen gaf: Hem belijden in het voor Prof. Eekhof te bewerken gegeven terrein: de geschiedenis.

Die het groote voorrecht hadden, hem van nabij te kennen, hebben altijd bewondering gehad voor de eerlijkheid, waarmee deze hoogstaande man wist uit te komen voor zijn belijdenis. Hij „wist“ het, schreef ik, maar het was een weten-van-niet-weten, in dien zin, dat het was spontane eerlijkheid en onbevangen, onopzettelijke natuurlijkheid. Men is in onzen tijd geneigd, iemand, die de groote trom roert, en zich den slag niet laat voorslaan door een ander, een „man uit één stuk“ te noemen, en den naam voor zóó één dan te reserveeren. De groote trom nu heeft Eekhof niet geroerd; maar als ik een „man uit één stuk“ me voor wil stellen, dan denk ik aan hem.

Men kon dat eigenlijk al verstaan, als men maar op zijn woning den naam van het huis zag staan: „Mayflower“ heette het rustige huis in Oegstgeest.

In de keus van dien naam ligt eigenlijk de heele mensch Eekhof open en bloot... voor wie de taal van een fijn, beschaafd, wetenschappelijk, historisch voelend, en — geloovig belijder lezen kan; voor den ander zei de naam eigenlijk niets, en dat is óók het mooie ervan. De naam was Engelsch (wie onzer schreef en sprak zoo goed als hij die taal?).

Maar het Engelsch was geen deftigheids-medium hier, het woord was een eigennaam. Het was de naam van dat zelscheepje, waarop, nadat ze op 31 Juli 1620 van oud-Delfshaven naar Plymouth vertrokken waren, de uit de geschiedenis bekende Pilgrimfathers vandaar de reis hebben ondernomen naar Amerika. Die Pilgrimfathers, — ze waren maar een klein troepje menschen, en ze waren om des geloofs wil vervolgd, en uit Engeland verdreven. In Holland hadden ze gastvrijheid gevonden. In Amsterdam, later te Leiden, hadden ze gewoond, en een predikant gehad. Maar ten slotte bleek het hun hier nog niet streng genoeg (de Zondagsviëring van onze vaders was hun niet gehoorzaam genoeg), en bovendien wilden ze hun eigen aard niet zien verloochend worden in hun kinderen. En zoo vertrokken ze naar Amerika, en de Mayflower bracht ze over den oceaan, een hulkje. En nu komt een paar jaar later Eekhof, en volgt, als geboren historicus, hun weg en ziet de eeuwen langs het Rapenburg gaan, en kent den gedenksteen aan de Leidsche Pieterskerk, die aan de Pilgrimfathers herinnert, en zal ook vaak gestaan hebben op het vermaarde plekje in oud-Delfshaven, waar een gedenksteen ook al aan het vertrek der Pilgrimfathers herinnert. De historicus is door hen geboeid. Maar ook de geloovige met het kinderlijk-oprechte hart is door hen gegrepen. Hij kan „niet laten, over hen te spreken, hun strijd bloot te leggen, hun credo weer te laten spreken. En hij weet zich zóó, als zij: een kleine groep toebehoorend, die betrekkelijk eenzaam haar weg zoekt onder heel veel andersdenkenden. Maar hij behoudt zijn karakter, en waardeert het, dat ook zij het hunne lieten spreken, en er zorg voor droegen, dat het bewaard bleef. En hij belijdt met deze zwervelingen één God en Vader, en noemt zijn woning naar het schip, waarmee zij kwamen over de groote wateren naar een eigen land. De parkpassanten, die zijn huis voorbij kwamen, dachten misschien aan een bloem, een renteniersembleem, als zij het opschrift lazen. Maar wie den bewoner kende, die begreep vanzelf wel beter. Het is de mooiste naam, dien ik ooit op een huis zag staan: en niemand kan hem overnemen. Men kan slechts één ding doen: met den bewoner zich niet schamen voor de eenheid met Gods ballingen op aarde.

En nu is hij uit zijn „Mayflower“ gestapt. De reis is volbracht, en hij heeft zijn God en zich nimmer verloochend.

Zouden wij niet dankbaar zijn, dat deze hoogstaande mensch, die over de vraag, hoe men het kerkinstituut tot gehoorzaamheid moet brengen, anders dacht dan wij, in alles eerlijk is geweest? En een man van rust, en van voorname wetenschap? Zoodat hij ons begrepen heeft, ons, Gereformeerden, zóó, als maar weinigen dat konden? Ook in den strijd, dien onze Kerken voor de waarheid en het Gereformeerde protestantisme hebben gevoerd, nog in de laatste jaren? Zouden wij niet dankbaar zijn, dat op de plaats, waar het Gereformeerde protestantisme zijn voetstappen diep den bodem ingedrukt heeft, deze hoogleeraar van gedegen wetenschap, deze leerling van Pijper, diens vriend ook, rustig en eerlijk het Gereformeerde protestantisme heeft doen spreken, en de lijnen van de dogmengeschiedenis zoo trouw getrokken heeft, dat, wie de geschiedenis zóó heeft gezien, als hij ze zag, ineens den ernst verstaat van de hedendaagsche worstelingen der Kerk, ook der Gereformeerde Kerken? Wie eenmaal Eekhof hoorde over Origenes tegen Athanasius, die zal niet meer in staat zijn, treincteur te schrijven over Assen onder den naam van Christendom en Cultuur, of van Woord en Geest. Zelfs al zou hij tegen Assen verdeeld zijn, en dus de Reformatie anders zien dan wij.

Ja, Prof. Eekhof was van ons. En wij zouden, hoezeer wij ook ons eigen hooger onderwijs meenen te moeten organiseren als Gereformeerde belijders, toch niet gaarne vergeten, van hoe groot gewicht het is, en van hoe groote rechtvaardigheid in staatsbeleid het daarbij is, dat uit het Gereformeerde volksdeel, dat óók voor zijn part 'slands hoogeschole heeft te onderhouden, een plaats wordt opgehouden voor mannen, zóó, als Eekhof is geweest: kenner van onze geschiedenis, en daarbij het bloed en den geest van het Gereformeerde volk dragende, met eere.

Wij eeren hem, die op de plaats, waar hij gestaan heeft, den Gereformeerden naam heeft hooggehouden, die zich den naam van Christus niet geschaamd heeft, die ons in de dagen, toen Huizen nog veracht was, door den Huizer-zender als Leidsche hoogleeraar heeft toegesproken (weten allen wel, welk een gemeenschapsdaad hier de christen Eekhof heeft verricht?), die zijn discipelen, die hij hem promoveerden, gestuurd heeft in Gereformeerde richting, en hen de historie daarvan heeft doen sprekend maken. Wij eeren den man, die, hoewel zelf tot een andere Kerk behorende, de Gereformeerde Kerken, en de Theologische School en de Vrije Universiteit steeds met belangstelling heeft gevolgd in haar ontwikkeling, en zich met haar één in den wortel wist. En wij danken God voor wat dit fijne karakter en dit wetenschappelijke hoofd heeft mogen getuigen aan het Rapenburg, en in Amerika, en in wetenschappelijk verkeer met buitenlandsche theologen, die hij nog kort geleden in Duitschland had bezocht. Barth en Doumergue kenden hem persoonlijk: wie zal zeggen, hoeveel dat waard is?

Het is nu juist een jaar geleden, dat ik in ons blad twee artikelen wijdde aan de studie, die later een der laatste publicaties van Prof. Eekhof's hand zou blijken: zijn interessante, diepgaande, historisch-trouwe en verder ieder het zijne doen latende studie over de spreuk: eenheid in het noodige, vrijheid in het niet-noodige, in beide de liefde. Aan die artikelen herinner ik hier. Want men kan uit deze studie zelf den ganschen Eekhof proeven. En men kan in die artikelen de gronden en de termen (niet de terminologie) vinden aangegeven van de dankbare vereering, waarin ook ik als redacteur van „De Reformatie“ met bewustheid God kan danken voor het lichtend, soms beschamend spoor, dat Professor Dr Albert Eekhof, die Nederlander en die Christen, in zijn eenheid met de eenvoudigen van hart, heeft achtergelaten.

K. S.

De voorgestelde Gezangen.

II.

Het Te Deum is een Latijnsch kerklied, dat vertaald aldus luidt:

- U, God, loven wij, U, Heere, belijden wij,
U, eeuwige Vader, vereert de gansche aarde.
U roepen alle engelen, U de hemelen en alle de [machten,
U de cherubs en de serafs met nooit ophoudende [stem toe:
5. Heilig, heilig, heilig is de Heere, de God der [hoirscharen,
Vol zijn de hemelen en de aarde van de majesteit [Uwer heerlijkheid.
- U looft het roemvolle koor der apostelen,
U het lofwaardig getal der profeten,
U het witgekleede heir der martelaren.
10. U belijdt de heilige kerk over geheel de aarde,
Den Vader van onmetelijke majesteit,
Uw aanbiddelijken waarachtigen en eeuwigen Zoon,
Ook den heiligen Trooster, den Geest,
Gij Christus, Koning der eere,
15. Gij zijt des Vaders eeuwige Zoon,
Gij, bestemd om mensch te worden tot verlossing,
[hebt niet geschuwd den schoot der maagd.
Gij hebt den prikkel des doods overwonnen en voor [de geloovigen het hemelrijk geopend,
Gij zit ter rechterhand Gods in de heerlijkheid des [Vaders,
Als rechter — zoo gelooven wij — zult Gij eenmaal [komen.
20. Daarom bidden wij U, kom Uw knechten te hulp,
[die Gij met Uw dierbaar bloed gekocht hebt,
Geef, dat wij met Uw heiligen begiftigd worden met [de eeuwige heerlijkheid.
Behoud Uw volk, Heere, en zegen Uw erfenis
En leid ze en verhef ze tot in eeuwigheid.
Dag aan dag zegenen wij U
25. En wij loven Uw naam altoos en eeuwiglijk.
Verwaardig U, Heere, ons in dien dag zonder [zonde te bewaren,
Erbarm U onzer, Heere, erbarm U onzer,
Uw barmhartigheid, Heere, zij over ons, gelijk als [wij op U gehoopt hebben.
Op U, Heere, heb ik gehoopt, laat mij niet beschaamd [worden in eeuwigheid.

Bij het lezen van dezen lofzang treft het ons terstond, dat hij zich zoo nauw aansluit bij de Schrift.

Niet alleen is de inhoud geheel met de Schrift in overeenstemming, maar ook zijn tal van uitdrukkingen en zelfs verscheidene regels uit den Bijbel genomen.

Ik wijs op de regels 5 en 6, die ontleend zijn aan het roepingsvisioen van Jesaja, waarin de serafs het elkander toeroepen: „Heilig, heilig is de Heere der hoirscharen! de gansche aarde is van Zijn heerlijkheid vol“ (Jes. 6:3). Als in den derden regel gesproken wordt van „de hemelen

en alle de machten“, is dat woord „machten“ genomen uit Ef. 1:21, waar in de engelenwereld overheden, machten, krachten en heerschappijen onderscheiden worden. De uitdrukking in den negenden regel: „het witgekleede heir der martelaren“ is ontleend aan Openb. 7:9: „Na dezen zag ik en ziet, een groote schare, die niemand tellen kon, uit alle natie en geslachten en volken en talen staande voor den troon en voor het Lam, bekleed zijnde met lange witte kleeders en palmtakken waren in hun handen“; de uitspraak in den 17den regel: „Gij hebt den prikkel des doods overwonnen“ aan 1 Cor. 15:55: „Dood, waar is uw prikkel? Hei, waar is uw overwinning?“; het slot van den 20sten regel: „die Gij met Uw dierbaar bloed gekocht hebt“ aan 1 Petr. 1:18, 19: „wetende, dat gij niet door vergankelijke dingen, zilver of goud, verlost zijt uit uw ijdele wandeling, maar door het dierbaar bloed van Christus als van een onbestraffelijk en onbevleekt lam“.

Ik wijs voorts op de laatste regels van den lofzang. De regels 22 en 23 zijn Ps. 28:9: „Verlos Uw volk en zegen Uw erve en weid hen en verhef hen tot in eeuwigheid“. De regels 24 en 25 zijn Ps. 145:2: „Te allen dage zal ik U loven en Uw naam prijzen in eeuwigheid en altoos“. Regel 27 is Ps. 123:3a: „Wees ons genadig, Heere, wees ons genadig“; de 28ste regel Ps. 33:22: „Uw goedertierenheid, Heere, zij over ons, gelijk als wij op U hopen“ en de laatste regel Ps. 31:2a: „Op U, o Heere, betrouw ik, laat mij niet beschaamd worden in eeuwigheid“.

Dat dit lied in de Roomsche kerk in het hoogste aanzien staat, behoeft geen herinnering. Maar er zij hier nog even op gewezen hoe hoog Luther het heeft gesteld.

In zijn geschrift over „De drie symbolen of belijdenissen van het geloof Christi, in de kerk eendrachtelijk gebruikt“ (1538) noemt hij als de drie symbolen het apostolicum, de geloofsbelijdenis van Athanasius en het Te Deum laudamus. En dat hij het Te Deum tot de symbolen der kerk rekent, doet hij, zooals hij in de voorrede opmerkt, niet ter wille van de autoriteit, waarmee de kerkelijke overlevering het dekt, maar wegens zijn innerlijke waarde. „Het derde symbool“ — zoo zegt hij — „zou door Augustinus en Ambrosius na den doop van Augustinus gezongen zijn. Dat zij zo of niet; 'tis evenwel een schoon symbool of belijdenis (wie ook de meester is) in dichtvorm gemaakt, niet alleen om het rechte geloof te belijden, maar ook om daarin God te loven en te danken“.

Luther vertaalde het ook in het Duitsch, eerst in proza, later in poëzie. En hij beschouwde het als een krachtig wapen tegen twijfeling en aanvechting. Hij gaf eens aan een zangleeraar den raad: „als ge bedroefd zijt en de droefheid wil de overhand nemen, zeg dan: ik moet Christus een lied zingen en spelen, hetzij het Te Deum laudamus of het Benedictus“. En een andren keer zei hij: „wij moeten ten allen tijde ons verheugen en springen en het Te Deum laudamus zingen; maar wij worden dikwijls zoo bekommerd, treurig en bedroefd, dat wij den dank en lof geheel vergeten“.

Wanneer is het Te Deum ontstaan en door wien werd het gedicht?

Omtrent deze vraag bestaat er geen eenstemmigheid. Vast staat dat het in het begin der zesde eeuw algemeen bekend was en zóó in eere, dat het wel met de Apostolische geloofsbelijdenis op één lijn werd gesteld, gelijk het later door Luther tot de drie symbolen der kerk werd gerekend. Het heeft den naam gekregen: „de Ambrosiaansche lofzang“, omdat het aan Ambrosius, den bisschop van Milaan, werd toegeschreven.¹⁾

Er bestaat een overlevering, die het ontstaan van dit lied stelt in 387. In dat jaar werd Augustinus te Milaan door Ambrosius gedoopt. Nu zegt de overlevering, dat bij deze plechtigheid Ambrosius en Augustinus door plotselinge inspiratie des Geestes het Te Deum in wisselzang hebben aangeheven.

Deze overlevering, die alzoo dezen lofzang aan Ambrosius en Augustinus samen toeschrijft, maakt echter den indruk een legende te zijn. We vinden haar trouwens het eerst medegedeeld in een kroniek uit de elfde eeuw. En het is opmerkelijk, dat Augustinus, die zelf in zijn Confessiones van zijn doop vertelt, er in 't geheel geen gewag van maakt. Natuurlijk zou er daarom nog wel een kern van waarheid in deze overlevering kunnen schuilen: b.v. deze kern, dat het lied door Ambrosius was gedicht en het eerst bij den doop van Augustinus was gezongen.

Verscheidene mannen zijn als de auteurs van het Te Deum genoemd. Maar het zijn vooral twee namen, die in de kerkelijke traditie op den voorgrond treden: de naam van Ambrosius en die van bisschop Nicetius of Niceta(s). Bij den laatste naam hebben we zoo goed als zeker te denken aan Nicetas van Remesiaana in Dacië (Roemenië).

Hij bekleedde aldaar in de laatste helft der vierde

¹⁾ In de Chr. Encyclopaedie van Kok lezen we onder het woord Te Deum, dat het vervaardigd is door Ambrosius en onder het woord Ambrosiaansche Kerkgezang: het Te Deum schijnt ten onrechte door sommigen aan hem toegeschreven te worden.